

УДК 336.02:332.122

Ірина Вікторівна МАМОНТОВА

*здобувачка кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку,
Одеський національний економічний університет, Україна,
e-mail: erenem84@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0986-2152>*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ДІЇ ФІНАНСОВИХ ВАЖЕЛІВ

Мамонтова, І. В. *Теоретичні аспекти оцінювання результативності дії фінансових важелів.* Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць. Одеса : Одеський національний економічний університет. 2021. № 1 (76). С. 135–143.

***Анотація.** У статті розглянуто теоретичні аспекти оцінювання результативності дії фінансових важелів. Предметом дослідження є підходи до формування груп фінансових важелів та визначення їх впливу на діяльність суб'єктів господарювання у спеціальних (вільних) економічних зонах. Метою статті є висвітлення підходів щодо оцінювання результативності дії фінансових важелів. Методологією дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи. У статті визначено основні підходи щодо вибору показників оцінки діяльності економічних суб'єктів з урахуванням специфіки їх функціонування у спеціальних (вільних) економічних зонах. Наголошується, що сьогодні аналіз дієвості фінансових важелів проводиться не на регулярній основі, використовуються різні показники, відсутній системний підхід. Фінансові важелі є складовою фінансового механізму та діють у взаємозв'язку з іншими його елементами. Тому оцінювання ефективності використання фінансових важелів має здійснюватися з урахуванням мети їх використання і періоду отримання очікуваних результатів. Узагальнення підходів щодо аналізу дієвості фінансових важелів дозволило запропонувати оцінювання їх дії за наступними ознаками: відповідно до сфери прояву ефективності – економічна, соціальна, бюджетна та екологічна; відповідно до періоду отримання очікуваних результатів – ефективність у короткостроковому, середньостроковому та довгостроковому періодах; відповідно до рівня прояву – ефективність на загальнодержавному, регіональному, галузевому рівнях, рівні підприємств та окремих спеціально обраних територій. Згідно із запропонованою системою показників були здійснені розрахунки, які показали неоднозначний результат впливу фінансових важелів на діяльність суб'єктів господарювання. Проведені дослідження та існуючий позитивний зарубіжний досвід дозволили запропонувати розробити концепцію створення спеціальних зон з виваженою системою фінансових важелів.*

***Ключові слова:** фінансові важелі; показники ефективності; спеціальні економічні зони; ефективність дії фінансових важелів.*

Ірина Вікторівна МАМОНТОВА

*соискатель кафедры финансового менеджмента и фондового рынка,
Одесский национальный экономический университет, Украина,
e-mail: erenem84@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0986-2152>*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОЦЕНИВАНИЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ ДЕЙСТВИЯ ФИНАНСОВЫХ РЫЧАГОВ

Мамонтова, И. В. *Теоретические аспекты оценивания результативности действия финансовых рычагов.* Вестник социально-экономических исследований : сб. науч. трудов. Одесса : Одесский национальный экономический университет. 2021. № 1 (76). С. 135–143.

Аннотация. В статье рассмотрены теоретические аспекты оценивания результативности действия финансовых рычагов. Предметом исследования являются подходы к формированию групп финансовых рычагов и определение их влияния на деятельность субъектов хозяйствования в специальных (свободных) экономических зонах. Целью статьи является освещение подходов к оценке результативности действия финансовых рычагов. Методологией исследования являются общенаучные и специальные методы. В статье определены основные подходы к выбору показателей оценки деятельности экономических субъектов с учетом специфики их функционирования в специальных (свободных) экономических зонах. Отмечается, что сегодня анализ действенности финансовых рычагов проводится не на регулярной основе, используются различные показатели, отсутствует системный подход. Финансовые рычаги являются составной частью финансового механизма и действуют во взаимосвязи с другими его элементами. Поэтому оценка эффективности использования финансовых рычагов должна осуществляться с учетом цели их использования и периода получения ожидаемых результатов. Обобщение подходов к анализу действенности финансовых рычагов позволило предложить оценивать их действие по следующим признакам: в соответствии со сферой проявления эффективности – экономическая, социальная, бюджетная и экологическая; в соответствии с периодом получения ожидаемых результатов – эффективность в краткосрочном, среднесрочном и долгосрочном периодах; в соответствии с уровнем проявления – эффективность на общегосударственном, региональном, отраслевом уровнях, уровне предприятий и отдельных специально выбранных территорий. В соответствии с предложенной системой показателей были осуществлены расчеты, которые показали неоднозначный результат влияния финансовых рычагов на деятельность субъектов хозяйствования. Проведенные исследования и существующий положительный зарубежный опыт позволили предложить разработать концепцию создания специальных зон со взвешенной системой финансовых рычагов.

Ключевые слова: финансовые рычаги; показатели эффективности; специальные экономические зоны; эффективность действия финансовых рычагов.

Irina MAMONTOVA

*Applicant of Financial Management and Stock Market Department,
Odessa National Economic University, Ukraine, e-mail: erenem84@gmail.com,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0986-2152>*

THEORETICAL ASPECTS OF EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF FINANCIAL LEVERS

Mamontova, I. (2021). *Theoretical aspects of evaluating the effectiveness of financial levers* [Teoretychni aspekty otsiniuvannia rezultatyvnosti dii finansovykh vazheliv], Socio-economic research bulletin, *Visnik social'no-ekonomichnih doslidzen'* (ISSN 2313-4569), Odessa National Economic University, Odessa, No. 1 (76), pp. 135–143.

Abstract. *The article considers the theoretical aspects of evaluating the effectiveness of financial levers. The subject of the research is the approaches to the formation of financial levers groups and determining their impact on the economic entities activities in special (free) economic zones. The purpose of the article is to highlight the approaches to assessing the effectiveness of financial levers action. The research methodology is general scientific and special methods. The article determines the main approaches to the selection of indicators for assessing of business entities activities, taking into account the specifics of their functioning in special (free) economic zones. It is noted that today an analysis of the effectiveness of financial levers is not carried out on a*

regular basis, various indicators are used, and there is no systematic approach. Financial levers are an integral part of the financial mechanism and they operate in conjunction with its other elements. Therefore, the evaluation of the effectiveness of financial leverage using should be carried out taking into account the purpose of their use and the period of obtaining the expected results. Generalization of approaches to the analysis of the effectiveness of financial levers made it possible to propose to evaluate their action on the following grounds: in accordance with the sphere of manifestation of efficiency – economic, social, budgetary and environmental; in accordance with the period of obtaining the expected results – efficiency in the short, medium and long term; in accordance with the level of manifestation – efficiency at the national, regional, sectoral levels, the level of enterprises and individual specially selected territories. In accordance with the proposed system of indicators, calculations were carried out, which showed an ambiguous result of the influence of financial levers on the business entities activities. The conducted research and existing positive foreign experience made it possible propose to develop a concept for the special zones creation with a balanced system of financial levers.

Keywords: financial levers; performance indicators; special economic zones; the effectiveness of financial leverage action.

JEL classification: G320; H110; H220

DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.1\(76\).2021.135-143](https://doi.org/10.33987/vsed.1(76).2021.135-143)

Постановка проблеми у загальному вигляді. Оцінка результативності дії фінансових важелів має стратегічне значення при визначенні дієвості фінансового механізму, який використовується як на макро-, так і на мікрорівні. Під дієвістю фінансового механізму розуміють результат застосування методів, прийомів, важелів, які притаманні даному механізму. Припускається, що такий результат є позитивним, тобто вплив на фактори виробництва (мікрорівень) або на економічні процеси (макрорівень) має прогнозовану дію та сприяє зростанню економіки. В Україні на сьогоднішній день оцінювання ефективного використання фінансових важелів, як складової фінансового механізму, не є системним, що, у свою чергу, не дозволяє прогнозувати результати їх дії. Більш того, немає систематизації підходів щодо оцінювання фінансових важелів. Аналіз дієвості окремих важелів проводиться, так би мовити, за потребою. Різноманітність підходів до вирішення цієї проблеми вимагає їх дослідження та систематизації.

Визначення ефективності дії фінансових важелів щодо забезпечення розвитку економіки України повинно виявити ступень відповідності обраної тактики та стратегії на шляху досягнення означеної мети. Важливим є також визначення узгодженості розробленої тактики та стратегії щодо напрямку розвитку країни.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Оцінюванню результативності фінансової політики та її складових присвячено багато праць науковців. Сьогодні запропонована велика кількість методик розрахунку фінансових коефіцієнтів та системи відповідних показників на мікро- і макрорівнях. Але досі немає комплексної методики щодо визначення ефективності функціонування системи фінансових важелів.

Методологічні та методичні підходи щодо оцінки результативності фінансового механізму та його складових, зокрема, фінансових важелів, досліджували Б. Райзберг [1], Т. Макух [2], Т. Бурденюк, В. Свірський [3], Н. Правдюк, Т. Шарко [4], В. Вусятицька [5] та ін. Проте, в їх роботах існує низка

відмінностей у питаннях, що саме включати в такі поняття, як «результати» і «витрати».

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Невирішеними залишаються питання щодо визначення ефективності дії фінансових важелів та вибору показників, які необхідно включати до системи оцінювання їх дієвості. Зауважимо, що необхідність співвідношення ефекту і витрат не є загальновизнаною. Деякі економісти вважають, що для визначення ефективності можна обмежитися даними про зростання певних показників, таких як виробництво, основні фонди, рівень життя населення.

Постановка завдання. Враховуючи ступінь розробленості проблеми, метою статті є висвітлення підходів до оцінювання результативності дії фінансових важелів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Узагальнення теоретичних підходів щодо визначення сутності дефініції «фінансовий важіль» дозволило вважати, що його сутність на макрорівні проявляється у досягненні суттєвих змін в економіці при незначних втратах на початковому етапі, на макрорівні – у досягненні значного ефекту або прибутковості діяльності. Зауважимо, що фінансові важелі не варто розуміти тільки як податкові. До фінансових важелів можна віднести інвестиційні вкладення, встановлення відсоткових ставок, надання дозволів та ліцензій за заниженим тарифом, компенсації високих тарифів і т.і. Але найбільш швидкий та зрозумілий (наочний) ефект проявляється саме через дію податкових важелів. Оцінювання результативності застосування фінансових важелів має розглядатися в аспекті співставлення витрат на впровадження важеля та результатів, які отримані від його впровадження.

Отримані результати відповідно до поставленої мети можуть бути представлені у вигляді певних показників оцінювання ефективності, залежно від «точки прикладання» фінансового важеля. Зокрема, якщо говорити про систему фінансових важелів, то оцінка результативності застосування сукупності важелів також має знайти своє відображення у відповідній системі показників.

Розробка методики оцінювання результативності фінансових важелів потребує визначення того, що є витратами при впровадженні важеля. Так, наприклад, витратами на впровадження податкових важелів можуть бути певні бюджетні втрати при застосуванні знижених ставок податків, корегуванні бази оподаткування або впровадженні альтернативних режимів оподаткування. Такі витрати можуть бути перекриті поступовим зростанням надходжень за рахунок збільшення прибутковості, зростання обігу, впровадження частки наукоємної продукції за певний проміжок часу, що дає революційний ефект у процесах виробництва та змінює його принципово, зниженням розміру дотацій, субсидій, субвенцій з держбюджету за рахунок підвищення добробуту населення та вирішення проблем на новій технологічній основі. Такий фінансовий важіль як, наприклад, «зелений» тариф, призвів до зростання обсягів «зеленої» енергетики, але втрати виявилися набагато більшими, ніж можливі надходження до бюджету.

Оцінювання ефективності використання фінансових важелів повинно здійснюватися з урахуванням мети їх використання і періоду отримання очікуваних результатів.

Виходячи з вищевикладеного, пропонується класифікувати ефективність дії фінансових важелів за наступними ознаками:

- відповідно до сфери прояву ефективності – економічна, соціальна, бюджетна та екологічна;
- відповідно до періоду отримання очікуваних результатів – ефективність у короткостроковому, середньостроковому та довгостроковому періодах;
- відповідно до рівня прояву – ефективність на загальнодержавному, регіональному, галузевому рівнях, на рівні підприємств та окремих спеціально обраних територій.

Не менш важливим щодо точності і об'єктивності оцінки ефективності застосування фінансових важелів є вибір методу оцінювання.

За результатами дослідження згруповано загальні показники оцінювання дієвості фінансових важелів відповідно до сфери прояву по блоках за такими ознаками: економічна, соціальна, бюджетна та екологічна ефективність. Наведемо деякі з них.

Для оцінки ефективності розвитку економіки заслуговує на увагу обсяг залучених інвестицій. Оцінювання ефективності використання фінансових важелів для досягнення цієї мети може спиратися на наступні показники:

- коефіцієнт віддачі податкових пільг по інвестиціях, тобто скільки грошових одиниць (наприклад, доларів) інвестицій залучено у розрахунку на одну гривню отриманих пільг – покликаний показати результативність наданих пільг по залученню інвестицій: чим більше залучено інвестицій на одиницю наданих пільг, тим вища ефективність встановлених пільг.

Так, Н. Г. Слав'янська та Л. М. Єріс [6] пропонують показник, зворотний попередньому, який, вважаємо, є доцільним до використання при оцінюванні результативності податкових важелів.

- коефіцієнт ефективності податкових пільг на одиницю залучених інвестицій, що свідчить про те, який обсяг наданих пільг забезпечило залучення одиниці (1 долара) інвестицій;

- частка обсягу реалізованої продукції в розрахунку на одиницю наданих пільг, показник покликаний з'ясувати результативність пільг по продукції, тобто, скільки продукції умовно припадає на одиницю наданих пільг;

- частка вкладання інвестицій в основний капітал – визначає, яка частка інвестицій спрямована на відновлення основних фондів при використанні фінансових важелів;

- коефіцієнт рентабельності інвестицій висвітлює ефективність інвестицій при використанні фінансових важелів;

- частка іноземних інвестицій у загальному обсязі інвестицій – показує, яку частку складають іноземні інвестиції у загальному обсязі інвестицій при використанні фінансових важелів за даних умов;

- коефіцієнт економічної ефективності – результуючий коефіцієнт економічної ефективності діяльності платників податків унаслідок вживання пільгового порядку оподаткування, що розраховується як середньоарифметична сума коефіцієнтів по кожному показнику.

Показниками діяльності платників податків – юридичних осіб є: виручка від продажу товарів, виконання робіт, надання послуг; прибуток (збиток); інвестиції в основний капітал (вартість основних фондів); фонд оплати праці.

Соціальна ефективність визначається як ступінь відповідності отриманих результатів у соціальній сфері до поставленої мети при використанні системи фінансових важелів. Тому можливим є використання наступних показників:

- коефіцієнт ефективності спеціального режиму вільних економічних зон за критерієм соціальної ефективності. Цей показник розраховується як відношення темпу росту фонду заробітної платні до темпу росту прожиткового мінімуму;
- коефіцієнти виконання запланованого рівня створення та збереження робочих місць;
- коефіцієнт виконання запланованої середньооблікової чисельності штатних працівників;
- коефіцієнт рівня життя;
- коефіцієнт росту середньої заробітної платні;
- коефіцієнт росту фонду оплати праці;
- коефіцієнт соціальної ефективності податкових пільг (результуючий показник).

Бюджетна ефективність, оцінюється за наступними показниками:

– сальдо бюджетних надходжень. Визначається як співвідношення бюджетних платежів (податків і зборів) і податкових пільг. Цей показник розраховується за певний період або за декілька періодів для належного порівняння визначення ефективності фінансових важелів. Ідеальним випадком є той, за якого пільги дорівнюють нулю, а бюджетні надходження зростають;

– коефіцієнт виробничої ефективності. Розраховується як співвідношення податкових надходжень і зборів до обсягу реалізованої продукції. Цей показник характеризує бюджетну ефективність виробничої діяльності при застосування певних фінансових важелів та відображає, скільки бюджетних надходжень продукується однією гривнею реалізованої продукції. Чим більше податкових надходжень та зборів забезпечує кожна гривня реалізованої продукції, тим більша бюджетна ефективність;

– коефіцієнт бюджетної ефективності (результуючий показник).

Екологічна ефективність може бути оцінена за коефіцієнтами:

– викиди в атмосферу, ґрунт, водойми понад встановлені норми («+» – перевищення, «-» – менше норми);

– середньорічне споживання палива транспортним обладнанням;

– кількість небезпечних речовин, які вдруге використовуються або вдруге переробляються за рік;

– кількість відходів, відправлених на звалища на одиницю продукції;

– кількість небезпечних відходів не зроблених у результаті заміни вихідної сировини і матеріалів;

– кількість викидів, які потенційно впливають на зміну клімату або виснаження озонового шару;

– кількість специфічних скидів у водойми;

– кількість відпрацьованої теплової енергії, що потрапляє у водойми.

Економічну ефективність можна визначити як ступінь відповідності отриманих результатів у економіці до поставленої мети при використанні системи фінансових важелів.

В якості прикладу проведено розрахунки по деяких показниках, які характеризують діяльність підприємств у спеціальних (вільних) економічних зонах, що були створені в Україні (табл. 1). Зауважимо, що дані для розрахунку бралися у період функціонування цих зон та надання підприємствам преференцій у них.

Таблиця 1

Показники, що характеризують вплив фінансових важелів на діяльність підприємств у спеціальних економічних зонах (вибіркові дані) на 01.01.2005 р.

№ з/п	Показник	Назва СЕЗ	
		СЕЗ Одеської області	СЕЗ Миколаївської області
1	Сальдо бюджетних надходжень і пільг (бюджетна ефективність), тис. грн.	-13779,6	-9105,5
2	Відсоток пільг у сумі пільг і бюджетних надходжень, %	83,2	53,0
3	Надходження і збори на одиницю реалізованої продукції, грн.	0,08	0,08
4	Коефіцієнт бюджетної ефективності у СЕЗ, %	17	47
5	Залучено іноземних інвестицій, тис. грн.	274635	39431,7
6	Надано пільг, тис. грн.	17278,8	17278,8
7	Реалізовано продукції, тис. грн.	41880,5	854454,3
8	Частка внесків інвестицій в основний капітал, %	99,3	98,4
9	Чистий прибуток на одиницю залучених інвестицій	0,03	0,38
10	Частка іноземних інвестицій у загальній сумі залучених інвестицій, %	44,1	3,3
11	Коефіцієнт виконання залучення запланованих інвестицій, %	38,1	81,6
12	Коефіцієнт виконання запланованого рівня збережених робочих місць, %	61,5	100,0

Джерело: розраховано автором на основі [7; 8; 9]

Як видно із наведених розрахунків, немає однозначного позитивного результату функціонування підприємств у спеціальних економічних зонах. Але при дослідженні було з'ясовано, що значна частка іноземних інвестицій, яка була запланована до інвестування у підприємства, що працюють у СЕЗ, не надійшла. Натомість, більшість інвестицій, які отримали підприємства, були вітчизняного походження. Це дозволяє зробити висновок, що в Україні значний нереалізований інвестиційний потенціал. Але, зрештою, підприємства СЕЗ не досягли запланованого позитивного результату. Так, наприклад, коефіцієнт виконання запланованої середньооблікової чисельності штатних працівників СПД СЕЗ регіонів Причорномор'я на 01.01.2005 р. становив по Одеській області – 41,2%, по Миколаївській області – 45,5%. При цьому коефіцієнт рівня життя за 2002–2004 рр. показав, що спеціальний режим для СПД СЕЗ дозволив поступово забезпечити зростання заробітної платні штатних працівників відносно встановленого прожиткового мінімуму. Якщо у 2002 р. в середньому по регіонах Причорномор'я це співвідношення складало 102,4%, у 2003 р. – 163,5%, то у 2004 р. – вже 289,6%. Отже, інтегрований коефіцієнт за критеріями бюджетної, економічної та соціальної ефективності засвідчив недостатню ефективність функціонування СЕЗ на території регіонів Причорномор'я.

Висновки і перспективи подальших розробок. За запропонованими показниками зроблені розрахунки щодо оцінювання результативності дій фінансових важелів на діяльність суб'єктів господарської діяльності. Отримані результати не дозволяють зробити однозначні висновки: є низка зон, де показники, за якими було здійснено оцінювання, показали позитивні результати: підвищилася ефективність діяльності суб'єктів господарювання, сальдо бюджетних надходжень є позитивним, відбулося зростання виробництва. Але відзначені й зони з негативними показниками. Тобто застосування фінансових важелів показало свою неефективність. Досвід зарубіжних країн все ж таки переконує у загальній позитивній тенденції щодо впровадження спеціальних економічних зон із системою фінансових важелів. Тому, використовуючи здобуті напрацювання, спираючись на позитивний зарубіжний досвід є необхідною розробка концепції створення спеціальних зон з виваженою системою фінансових важелів.

Література

1. Райзберг Б. А. *Основы экономики* : учеб. пособ. Москва : Инфра-М, 2003. 416 с. URL: <https://altairbook.com/books/845809-osnovy-ekonomiki.html> (дата обращения: 10.01.2021).
2. Макух Т. *Особливості формування механізму фінансового управління виробничих підприємств*. Економічний аналіз. 2012. Т. 11 (2). С. 326–328. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_11%282%29__66 (дата звернення: 12.01.2021).
3. Бурденюк Т., Свірський В. *Теоретичні засади фінансового механізму*. Економічний аналіз. 2012. Т. 10 (2). С. 201–205. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_10%282%29__43 (дата звернення: 15.01.2021).
4. Правдюк Н., Шарко Т. *Оцінка важелів та інструментів фінансово-економічної діагностики в сільськогосподарських підприємствах*. Облік і фінанси. 2012. № 3. С. 110–113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2012_3_22 (дата звернення: 20.01.2021).
5. Вусятицька В. М. *Аналіз ефективності фінансових важелів держави в стимулюванні регіонального економічного розвитку*. Ефективна економіка. 2014. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_11_27 (дата звернення: 20.01.2021).
6. Слав'янська Н. Г., Єріс Л. М. *Податкова політика підприємства і оцінка ефективності її застосування*. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/54863> (дата звернення: 15.01.2021).
7. *Державна служба статистики України* : сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 10.01.2021).
8. *Макроекономічні показники розвитку Одеської області* : стат. збірник / Головне управління статистики в Одеській області, 2010. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/publ> (дата звернення: 10.01.2021).
9. *Головне управління статистики у Миколаївській області* : сайт. URL: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 10.01.2021).

References

1. Rayzberg, B. A. (2003). *Fundamentals of economics* [Osnovy ekonomiki], Infra-M, Moskva, 416 s. Retrieved from: <https://altairbook.com/books/845809-osnovy-ekonomiki.html> [in Russian]
2. Makukh, T. (2012). *Features of financial management mechanism of industrial enterprises of formation* [Osoblyvosti formuvannya mekhanizmu finansovoho upravlinnia vyrobnychkh pidpriemstv], Ekonomichnyi analiz, T. 11 (2), s. 326–328. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_11%282%29__66 [in Ukrainian]
3. Burdenyuk, T., Svirskiy, V. (2012). *Theoretical principles of the financial mechanism* [Teoretychni zasady finansovoho mekhanizmu], Ekonomichnyi analiz, T. 10 (2), s. 201–205. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_10%282%29__43 [in Ukrainian]

4. Pravdyuk, N., Sharko, T. (2012). *Evaluation of levers and tools of financial and economic diagnostics in agricultural enterprises* [Otsinka vazheliv ta instrumentiv finansovo-ekonomichnoi diahnostyky v silskohospodarskykh pidpriemstvakh], *Oblik i finansy*, No. 3, s. 110–113. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2012_3_22 [in Ukrainian]
5. Vusyatytska, V. M. (2014). *Analysis of the state financial levers effectiveness in stimulating of regional economic development* [Analiz efektyvnosti finansovykh vazheliv derzhavy v stymuliuvanni rehionalnoho ekonomichnoho rozvytku], *Efektyvna ekonomika*, No. 11. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_11_27 [in Ukrainian]
6. Slavianska, N. H. & Yeris, L. M. (2005). *Tax policy of the enterprise and assessment of the effectiveness of its application* [Podatkova polityka pidpriemstva i otsinka efektyvnosti yii zastosuvannia]. Retrieved from: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/54863> [in Ukrainian]
7. *State Statistics Service of Ukraine: website* [Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy: vebсайт]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian]
8. *Macroeconomic indicators of development of Odessa region: statistical collection* (2010) [Makroekonomichni pokaznyky rozvytku Odeskoi oblasti: statystrychnyi zbirnyk], Holovne upravlinnia statystryky v Odeskii oblasti. Retrieved from: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/publ> [in Ukrainian]
9. *Main Department of Statistics in Nikolaev region: website* [Holovne upravlinnia statystryky u Mykolaivskii oblasti: vebсайт]. Retrieved from: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian]